

ROMANIEN ELÄMÄ

Romanit ovat suomalaisessa yhteiskunnassa etninen vähemmistöryhmä, jolla on oma kieli, omaleimainen tapaperinne ja kulttuuri.

Sana romani tulee kansainvälisen romanikielen sanasta *rom*, ihminen. Koko maailmassa on noin 20 miljoonaa romania, joista Euroopassa noin 10 – 15 miljoonaa. Suomessa on noin 10 000 romania ja lisäksi Ruotsissa asuu Suomen romaniväestöstä 3 000 – 4 000 henkeä.

Romanien historia on osin vielä hämärän peitossa. Heistä on kirjoitettu paljon, mutta todellista tietoa heidän historiastaan ja elämästään ei juuri ole. Olemassa oleva tieto perustuu lähinnä kansanperinteeseen ja muuhun perimätietoon.

Kielitieteeseen perustuvien teorioiden mukaan romanit ovat lähteneet Intiasta 1000-luvun tienoilla. Merkittävimpanä maastamuuton syynä on pidetty alueella käytyjä sotia. Maahan tunkeutuneet valloittajat pakottivat romanit etsimään rauhallisempia asuma-alueita. Romanien historiaan liittyy paljon eriasteista vainoa ja väkivaltaa.

Tulo Eurooppaan

Romanit saapuivat Eurooppaan 1300-luvulla. Euroopassa vallitsi tuolloin feodaalijärjestelmä, joka perustui ihmisten eriarvoisuuteen. Romanit poikkesivat tapakulttuuriltaan ja kieleltään muusta väestöstä. Säätö-yhteiskunnassa romanit jäivät yhteiskuntaluokkien ulkopuolelle ja heihin alettiin suhtautua torjuvasti. Heitä karkotettiin maasta toiseen, vainottiin ja heiltä riistettiin ihmisoikeudet.

ROMANIEEN HISTORIAA

Tuorein vainojen kausi oli toisen maailmansodan aikana, jolloin Hitlerin kaasukammioissa tuhoutui arvioiden mukaan jopa kaksi miljoonaa romanian.

Tulo Suomeen

Ensimmäinen kirjallinen maininta romaneista Suomessa on vuodelta 1559 Ahvenanmaalta, missä heiltä takavarikoitiin kahdeksan hevosta ja heidät passitettiin vankityrmään. Suomi kuului tuolloin Ruotsin kuningaskuntaan. Romanien oletetaan saapuneen Suomeen pääasiallisesti Ruotsin kautta.

Ruotsi-Suomessa vallitsi tuolloin ankara säätyjako. Valta-kuntaa muokattiin yhdeksi kokonaisuudeksi, ja kaikkialla säädettiin voimaan sama uskonto ja elintavat. Tuohon muottiin eivät romanit sopineet, vaan heidät julistettiin lainsuojattomiksi. Romaneilta evättiin kirkolliset toimitukset: lapsia ei kastettu, pareja ei vihitty avioliittoon, vainajia ei saanut haudata siunattuun maahan ja jopa sairaanhoito kiellettiin. Vuonna 1637 tuli voimaan ns. hirttolaki, joka antoi luvan tappaa maassa tavatut romanit. Julmuuksista huolimatta romanien määrä kasvoi. Suomeen oli hyvä levittäytyä harvan asutuksen ja suojaavien metsien ansiosta.

1900-luvun alusta lähtien romanit pyrittiin sulauttamaan valtaväestöön, ja vasta 1960-luvun lopulla heräsi keskustelu romanien asemasta. Vuoden 1995 perustuslakiuudistuksessa vahvistettiin romanien asema Suomen kansallisena vähemmistönä ja määriteltiin heidän oikeutensa oman kielen ja kulttuurin kehittämiseen.

Romanikieli on kansainvälinen kieli, joka on jakautunut toisistaan hieman poikkeaviin murteisiin. Kielen-
tutkijoiden mukaan romanien kieli on sukua intialaisille
kielille sanskritille ja hindille.

Suomen romanien kieli on ensisijassa puhuttua, ja sen
asema puhuttuna kotikielenä on heikentynyt viimeisen 20
vuoden aikana. Romanikieltä voidaan opettaa koulussa
äidinkielenä, mutta tätä mahdollisuutta on Suomessa
hyödynnetty vähän. Romanikieltä alettiin kirjallisesti tuottaa
vasta 1960-luvulla ja kielellä on ilmestynyt muun muassa
aapinen, lukukirja, kielioppi ja osia raamatusta.

Romanien yhteiskunnallinen asema Suomessa on
melko hyvä verrattuna muihin Euroopan
maihin. Yksi syy tähän on Suomen romanien Suomen
kansalaisuus.

Vaikka romaneilla on lakisääteisesti samat oikeudet ja
velvollisuudet kuin maan muilla kansalaisilla, on heidän
yhteiskunnallisessa asemassaan parantamisen varaa.
Käytännössä romanit eivät ole saaneet todellista tasa-
arvoista asemaa valtaväestön rinnalla: syrjintätapauksia
käsitellään oikeusteitse jatkuvasti. Työttömyyden vuoksi
suuri osa romaniväestöstä saa toimeentulonsa erilaisista
tulonsiirroista ja avustuksista.

Kehittämiskohteina ovat tähän mennessä olleet asunto-,
toimeentulo- ja koulutustilanne sekä lainvoimaisen vähem-
mistöaseman saavuttaminen. Kokonaisuutena romanivä-
estön tilanne on parantunut kaikilla näillä elämäntilanteilla
melkoisesti viimeisten vuosikymmenten aikana.

Romaniväestön koulutustaso on edelleen alhaisempi
kuin valtaväestöllä. Yksi merkittävänä syy siihen on kou-

YHTEISKUNNALLINEN ASEMA

lutushistorian lyhyys. Romaneilla on ollut mahdollisuus osallistua koulutukseen oikeastaan vasta noin kolmenkymmenen vuoden ajan. Tämä on johtunut kiertävästä elämästä. Koulunkäynnin edellytyksiä ovat parantaneet kohentunut asuntotilanne, yhteiskunnan muuttuminen monikulttuurisemmaksi sekä romanien asenteiden muuttuminen myönteisemmäksi opiskelua kohtaan.

Perinteiset ammatit, kuten taiteilija, hevostenhoitaja ja käsityöläinen, ovat edelleen arvostettuja romanien keskuudessa. Ne eivät kuitenkaan voi tarjota toimeentuloa kaikille romaneille. Eri ammattien kirjo laajeneekin romaniväestön keskuudessa. Tämän päivän suosituimmat koulutusalat ovat sosiaali- ja terveydenhuolto, romanikielen opettaja ja nuoriso-ohjaaja sekä tietotekniikka ja musiikki. Työvoimaviranomaiset järjestävät yhteistyössä romanien kanssa ammatillista aikuiskoulutusta. Yhteistyö on auttanut sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin eli ammattirakenteiden uudistamiseen nykypäivän tarpeita vastaaviksi.

Oman kulttuurin tunnukset

Lontoon kansainvälisessä romanikongressissa 1971 hyväksyttiin romaneille yhteinen kansallislippu, -laulu ja kansallinen romanipäivä. Lipun yläosan sininen väri symbolisoi vapautta, vihreä alaosa romanien omaa maata. Keskellä lippua oleva punainen kärrynpyörä kuvastaa romanien vaeltamista. Kansallislaulu on Gelem Gelem eli Kuljen kuljen ja kansallista romanipäivää vietetään 8. huhtikuuta.

Romanikulttuuri on säilynyt Suomessa voimakkaana. Tapaperinne on melko yhtenäinen, vaikka romanikulttuurin perinteisiin sitoutuminen vaihtelee suvuittain ja yksilöittäin.

Vanhojen kunnioittaminen

Arvoperustaltaan romanikulttuuri on ihmissuhdekulttuuria, jossa vanhempien ihmisten kunnioittaminen on etusijalla. Vanhempien ihmisten ja erityisesti suvun päämiesten ja -naisten mielipiteitä arvostetaan.

Perheenjäsenet kunnioittavat vanhuksia teitittelemällä heitä ja ottamalla heidät ensimmäisenä huomioon. Vanhemmat ihmiset syövät ja menevät saunaan aina ensimmäisinä ja he saavat parhaat nukkumapaikat. Vanhat ihmiset pyritään hoitamaan perheen tai suvun omassa keskuudessa

Perhe

Perinteisesti romaniperheessä mies on perheen pää ja nainen sen sydän. Perhettä koskevat tärkeät ratkaisut tehdään silti useimmiten yhdessä. Romaninainen huolehtii perheestä ja ottaa päävastuun kulttuuristen tapojen opettamisesta jälkipolvelle. Mies edustaa perhettä ulospäin.

Naisen kunnioitus miehiä ja nuorten kunnioitus vanhempia kohtaan ovat kulttuurin perusta, johon liittyy myös suurin osa romanien tavoista ja säädöksistä. Nuoremman polven velvollisuudet ovat tarkkaan säädeltäviä. Romanikasvatuksen tavoitteena on ulospäin suuntautunut, sosiaalisesti taitava lapsi.

Perheen yhteenkuuluvuus ja yhteys sukuun on tärkeää. Suku on romaneille kokonaisuus, johon voi tukeutua ja johon he tuntevat kuuluvansa. Suvun kunnia ja sen puolustaminen on tärkeää. Kunniakäsitys on yhteisöllinen, mikä tarkoittaa, että yksittäisen romanin hyvä teko tuo kunniaa koko suvulle, kun taas kunniaton tahraa koko suvun maineen.

TAPAPERINNE

Pukeutumistavat

Vaatetus ilmentää romaniväestön omaleimaisuutta ja kulttuuria. Se liittyy vahvasti vanhempien kunnioittamiseen.

Nuoret saavat itse valita, pukeutuvatko he romaniasuun vai eivät. Vaikka valinta on vapaaehtoinen, useimmat romaninaiset pukeutuvat romanipukuun. Kun tyttö 16–20-vuotiaana pukeutuu romaniasuun, on se muille merkki hänen aikuistumisestaan. Tästä lähtien häntä kohdellaan aikuisena. Vaikka romanityttö ei pukeutuisikaan romaniasuun, hänen odotetaan silti pukeutuvan ”säädyllisesti”.

Romaninaisen puvun tehtävänä on peittää naisen vartalo, käsivarret ja jalat. Pusero ei saa olla läpinäkyvä eikä puku perinteen mukaan saa olla tiukasti vartalon ympärillä, vaan sen on oltava väljä, ja kangasta käytetään siksi runsaasti.

1900-luvun alkupuolella romaninaisen vaateparsi muistutti erityisesti karjalaisen kansannaisen asua. Kun valtaväestön pukeutuminen muuttui yleismuodin mukaan, säilyi romaninaisen asu miltei muuttumattomana. Pitkä hame ja pitkähihainen röjy säilyivät olennaisena osana pukua, vain materiaaleissa tapahtui muutoksia. Hameet olivat villa- tai puuvillakankaisia varallisuuden mukaan. Hameiden väri oli pääasiassa musta, mutta myös tiilenpunaisia ja vaaleansinisiä hameita on käytetty.

Romaninaisen puvussa koreus löi läpi 1960-luvulla. Ulkomaiset komeat röjy- ja esiliinakankaat kevensivät pukua ja tekivät sen juhlavamman näköiseksi. Romani ei periaatteessa myy toiselle romanille mitään, jottei hyötyisi tästä taloudellisesti. Ulkomailta haettuja silkkejä ja brokadeja kuitenkin myytiin esiliinoiksi ja röjyiksi ympäri maata.

Ajan myötä romaninaisen hameeseen lisättiin yhä enemmän samettia ja leveyttä. Hame on kolmikerroksinen. Siinä on vuori, välivuori ja samettinen päällyshame. Hameessa on 9 metriä samettia ja 12–14 metriä vuoria ja välikangasta. Puvun yläosan kankaat ovat hyvin koristeellisia. Röijyt ovat silkkiä, paljetti- tai hilekangasta. Peruseräteenä pidetään, että väljyys säilyy.

Hameen sametti on aina mustaa. Väreillä on suuri merkitys romanipukeutumisessa. Juhlissa käytetään yleensä valkoista röijyä. Nykyisin on alettu käyttää vaatepareja esimerkiksi niin, että esiliina ja röijy ovat samanlaiset. Asukokonaisuuteen kuuluu villatakki, nahkatakki ja hartiahuivi. Virkatut kaulukset ovat jääneet pois muodista. Kengät ovat yleensä korkeakorkoiset.

Missään muussa maassa romaninaiset eivät pukeudu niin loistokkaasti kuin Suomessa. Muualla romaninaisen vaateus noudattaa enemmän valtaväestön pukeutumista.

Vaikka miehillä ei olekaan varsinaista kansanpukua, myös heidän pukeutumistaan säätelee romaniperinne.

Romanimiehen pukeutuminen on noudattanut valtaväestön miesten pukeutumista. Puku koostui 1800-luvulla suorasta sinisestä puvusta, turkista ja turkishatusta sekä leveäsuisista saappaista. Saappaat olivat mustat ja kovavartiset nahkasaappaat, joiden sisään housujen lahkeet työnnettiin.

1930-luvulla miesten pukeutumisessa tapahtui muutos autojen käytön sekä armeijan uuden pukumallin vaikutuksesta. Romanimiehen asuksi yleistyi ns. pussihousuasu, johon kuului tummien villakankaisten saapashousujen lisäksi kaksirivinen takki ja autoilijan koppelakki. Musta-

TAPAPERINNE

laismiesten arvostamien ammattiryhmien vaatetuksesta tuli näin pukeutumismalli.

Varsinkin nuoret miehet ovat nykyään siirtyneet käyttämään tavallisia valtaväestön vaatteita, kuitenkin tietyn varauksin. Romanimiehen ei ole suositeltavaa käyttää farkkuja tai kirkasvärisiä housuja, vaan sopivia värejä ovat tummansininen, musta, ruskea ja tummanharmaa. Romanimiehen asu onkin tummansävyinen.

Mies ei myöskään saa esiintyä ”paitasillaan”, vaan paidan päällä on villatakki tai nykyisin suosittu pikkutakki. Monet miehet ovat siirtyneet käyttämään tavallisia tummia kenkiä entisten pitkävartisten saappaiden sijaan.

Tänä päivänä romanimies käyttää tummia suorja housuja, usein villapaitaa tai -takkia, pujoliiviä, mustia kenkiä ja nahkatakkaa. Paita on valkoinen.

Korut

Suomen romanien korumallisto poikkeaa olennaisesti Keski-Euroopan ja Pohjoismaiden korumalleista.

Perimätieto kertoo Suomen romanien korumalleissa olleen myös alueellisia eroja, vaikka malleja onkin yhtenäistänyt samojen harvojen kultaseppien käyttäminen. Selvimät erot olivat 1950-luvulle asti korvakoruissa. Sen jälkeen korumallisto alkoi sekoittua romaniväestön liikkua enemmän. Toisaalta varallisuuden lisääntyminen on kasvattanut korumääriä ja mallivalikoimaa. Myös kansainväliset yhteydet ja valtaväestön korusto tuovat jatkuvasti uusia vaikutteita perinteisiin korumalleihin.

Kulta- ja hopeakoruilla on ollut romaneille ensisijaisesti taloudellinen merkitys. Korut ovat kuin ”raha pankissa”,

käytettävissä tarpeen vaatiessa ja turvana pahan päivän varalta. Ne ovat käyneet maksuvälineeksi sellaisenaan ja usein niitä on myös pantattu. Siksi romaniväestö on pyrkinyt valmistuttamaan korunsa vähintään 18 karaatin kullasta.

Korut ovat myös koristeita ja kuuluvat olennaisena osana romaninaisen pukuun. Jotta korut eivät hukkuisi korean puvun värien sekaan, niiden täytyykin olla suuria ja näyttäviä. Miehellä on kunniaksi, että naisella on yllään runsaasti koruja.

Usealla romanisuvulla on hallussaan perintönä kulkevia koruja, joiden säilyttäminen on kunnia-asia. Vainajalta jääneitä koruja ei pueta ylle, vaan ne pidetään muistona. Vanhemmat antavat usein jo eläessään koruja lapsilleen ennakkoperintönä. Äidin korut kulkeutuvat tyttärille, isän sormukset ja kultakello pojille.

Suomalaisen romanimiehen vähäisillä koruilla ei ole ollut samanlaista taloudellista merkitystä kuin muualla Pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa. Syytä suomalaisten romanimiesten korujen vaatimattomuuteen ei tiedetä. Yksi selitys voi olla, että romanimiehen vaatetus poikkeaa vain vähän valtaväestön miesten pukeutumisesta. Kun nämä eivät käytä koruja, eivät romanitkaan.

Puhtaus- ja häveliäisyystavat

Romanikulttuuriin kuuluu tarkkoja puhtauteen ja häveliäisyyteen liittyviä tapoja. Puhdas ja likainen, sopiva ja sopimaton, säädyllinen ja epäsäädyllinen eivät sekoitu keskenään.

Puhtaus on sekä fyysistä että symbolista puhtautta. Kiertolaiselämää viettäessään romanien on ollut pakko pyrkiä huolehtimaan puhtaudesta niin hyvin kuin mahdollista.

TAPAPERINNE

Puhtaustavoilla on merkitystä kaikessa päivittäisessä toiminnassa. Ne koskevat kaikkea toimintaa astioiden ja ruokatarvareiden käsittelystä pyykinpesuun, vaatetuksesta eri sukupolvien väliseen kanssakäymiseen sekä ruokaan ja ruokailuvälineisiin.

Esimerkiksi keittiö on kodin ”puhtain” paikka. Sitä, mikä on alhaalla maassa, ei saa nostaa sinne, missä pitää olla puhdasta, kuten pöydässä tai keittiössä. Henkilökohtaisesta puhtaudesta huolehditaan tarkasti muun muassa pesemällä kädet usein.

Uskonto

Uskonnolla on ollut tärkeä sijansa romanien kulttuurissa yhteisön lujittajana kautta aikojen. Uskonasioita kunnioitetaan ja uskosta keskustellaan avoimesti.

Romanit ovat yleensä omaksuneet oleskelumaansa pääuskonnon. Suomen romaneista suurin osa kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Viime vuosina osa romaneista on liittynyt vapaiden suuntien kannattajaksi, sillä romaneilla on tarve ilmaista tunteita ja kokemuksia.

Lisätietoa aiheesta

Lillberg E. & Salvia L. 1997. Romanioppilas koulussa: Virikkeitä ja ratkaisumalleja kulttuurierojen kohtaamiseen käytännön opetustyössä. Opetushallitus. Monisteita 24. Helsinki: Oy Edita Ab.

Ollikainen, M. 1995. Vankkurikansan perilliset: Romanit, Euroopan onohdettu vähemmistö. Ihmisoikeusliitto ry: n julkaisusarja 3. Helsinki: Yliopistopaino.

Romani ja terveyspalvelut: Opas terveydenhuollon ammattilaisille. 2000. Opetushallitus.

Romaniasiain neuvottelukunta, www.romani.fi

Romano Missio, www.romanomissio.fi